Kerk en Wereld

Jaarverslag 2024

Een nieuwe strategische richting: focus op partnerschappen

Recordaantal projecten ondersteund in 2024

- Hardstylefans en kerkgangers ontmoeten elkaar na concerten van DJ Sefa
- ‘We willen laten zien dat geloven en LHBTIQA+ zijn goed samengaan’
- Promotie-onderzoek naar de vorming van geloofs-gemeenschappen
- Tentoonstelling van ‘Bijbel-verhalen die over ieder van ons gaan’



KERK EN WERELD

Commissie Fonds Kerk en Wereld
Juni 2025

Inhoud

Voorwoord 3
Projectsubsidies 2024 4
Spirit Amsterdam 6
Pride Westerkerk 9
'A gentle God' in de Stevenskerk 11
Bijbels Museum *Uit het Paradijs* 13
Nieuw beleid Fonds Kerk en Wereld 15
Onderzoeksprojecten 18
Grond 18
Promotie van Marinka Verburg van PThU 21
Partnerschappen 23
SOFAK 23
PKN – Graceland bij je thuis 24
PKN - The Soul of Sefa 25
Tenderprojecten 26
Expositie van Betekenis 27
ViaJacobi 29
KOMunity 31

Colofon

Dit jaarverslag 2024 is een uitgave van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland.

Hoofdredacteur en tekst:
Christianne Holwerda-Bolt | Impact Marketeers
Tekst:
Tineke van der Stok | Senior communicatiemedewerker PKN
Jacob Rijlaarsdam | Freelance tekstschrijver
Eindredactie:
Nadine Folkers | Kracht Communicatie
Projectcoördinatie & beeldredactie:
Afdeling communicatie dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Utrecht
Vormgeving:
Nilsson Agency, Goes
Productiebegeleiding:
Drukwerkbegeleiding dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Utrecht

Contact

Kerk en Wereld, p/a Protestants Landelijk Dienstencentrum
Postbus 8504, 3503 RM Utrecht
(030) 880 1628 / 1880
kerkenwereld@protestantsekerk.nl

www.kerkenwereld.nl

Protestantse Kerk

KERK EN WERELD

FSC MIX Papier van verantwoorde herkomst FSC® C010683

Voorwoord

We staan als commissie Fonds Kerk en Wereld in een jarenlange traditie: een traditie waarin we nadenken over de betekenis van geloof en Gods liefde voor de samenleving en activiteiten ondersteunen die deze betekenis in praktijk brengen.

We bouwen voort op de schouders van mensen als Johan Eijkman en Feitse Boerwinkel die vonden dat de Kerk present zou moeten zijn rond sociaal maatschappelijke vraagstukken, ontwikkeling van jeugd en jongeren, het overbruggen van tegenstellingen en het kweken van onderling begrip en verbinding. Zij deden dat in hun tijd bij Kerk en Wereld en op hun manier in een instituut, een opleiding en heel veel werk gericht op jongeren.

We zijn ons bewust van waar we vandaan komen en geven dat vervolgens op een eigen en eigentijdse wijze vorm. En als daarbij een ding duidelijk is, is dat de relevantie ervan na al die jaren niet is afgenomen en de laatste tijd eerder is toegenomen. Juist in deze tijd van toenemende onzekerheid en verscherping van tegenstellingen zijn begrippen als verbinding, ontmoeting, tegenstellingen overbruggen en bespreekbaar maken van sociaal maatschappelijke vraag-stukken belangrijker dan ooit. Bovendien steunen we soms projecten die binnen de kerk kritische vragen oproepen. In die zin zou ons werk als tegendraads getypeerd kunnen worden en daar zijn we ook wel een beetje trots op.

Hoe doen we dat dan? Door op het grensvlak van kerk en samenleving subsidie te verstrekken aan initiateven die vanuit een christelijke inspiratie gaan over ontmoeting tussen en verbinding van mensen, waar eigentijds wordt nagedacht over geloof in de maatschappij en projecten die vraagstukken als eenzaamheid en ongelijkheid aan de orde stellen.

Soms betekent dit dat we kleinschalige en eenmalige projecten net dat financiële duwtje in de rug kunnen geven dat ze nodig hebben. We maken het ook concreet door bij te dragen aan onderzoeksprojecten die passen binnen onze missie. En in toenemende mate zoeken we naar projecten waarbij we in de vorm van partnerschappen een langere periode met initiatieven optrekken. Dat hebben we de afgelopen tijd in de tenders KOMunity, ViaJacobi en Expositie van Betekenis gedaan. Partnerschappen die we ook samen met andere fondsen met de groeiende groep immigrantenkerken vormgeven en samen met de dienstenorganisatie van de PKN aan het invullen zijn. Partnerschappen die we de komende tijd verder willen uitbreiden.

Een diversiteit aan vormen die allemaal gericht zijn op het slaan van bruggen tussen geloof en maatschappij. Want juist nu – in een tijd waarin feiten (te) vaak ter discussie worden gesteld en mensen eerder tegenover lijken te staan - mogen wij de andere kant van de medaille steeds weer laten zien. Lichtpuntjes die laten zien dat het nog steeds mogelijk is elkaar te vinden, vraagstukken bespreekbaar te maken en vanuit betrokkenheid initiatieven te ontplooien.
Dit jaarverslag staat er vol van!

Cor de Raadt
Voorzitter commissie Fonds Kerk en Wereld



Foto: Ab Quist

Recordaantal projecten ondersteund in 2024

We wilden in 2024 beter zichtbaar zijn als Fonds Kerk en Wereld. Nou, de inspanningen die we daarvoor deden, wierpen hun vruchten af! We zagen het aantal subsidieaanvragen fors stijgen en konden daardoor ook een recordaantal projecten ondersteunen.

In 2024 hebben we als Fonds 38 projecten ondersteund met een reguliere subsidie tussen de € 1.000 en € 15.000. Binnen het thema 'Verbinden' hebben we in totaal zelfs meer dan € 100.000 toegekend. Wat bijzonder om zoveel te mogen bijdragen aan projecten die zich inzetten voor de relatie tussen mensen, veelal met een verschillende levensbeschouwing of cultuur.



Richting stadsklooster en orde
Gist is een vernieuwingsbeweging waarin je christelijke spiritualiteit met al je zintuigen kunt ervaren. Onlangs is het nieuwe Gisthuis in Amsterdam geopend.

Initiatiefnemer Maarten Vogelaar: "De komende jaren werken we met deze nieuwe locatie toe naar een Amsterdams stadsklooster. Eerst als huiskamer voor de buurt waar je een aantal dagen per week kunt koffie drinken, kunt lunchen met versgemaakt brood en soep, een boek kunt lenen en kunt bidden. En wat doorgroeit tot een stadsklooster waar je op retraite kan en leert hoe je meditatief brood en bier maakt. Dit doen we vanuit onze missie om Gods liefde ervaarbaar te maken in je lijf en alledaagse leven."

Zie de mens
Een toneelproductie die vertelt over de schade van armoede voor het gezinsleven.



De inclusieve kerk
Een podcastserie met dialoog als aanvulling op de tentoonstelling Kerk en Slavernij in het Catherijne Convent, met een focus op migrantenkerken.

Heilige Huisjes Rotterdam 2025
Een jaarlijks terugkerend cultureel festival in gebedshuizen, met geloofsgemeenschappen, voor de hele stad (en daarbuiten).





Rouwt
Een voorstelling over toeleven naar de dood en rouwen, veranderde relaties en de vragen die opkomen in dit proces. Ga naar rouwt.nl voor kaarten.

Dialoog Slavernijverleden
Mensen van allerlei geloofsovertuigingen en afkomsten kwamen samen om het slavernijverleden bespreekbaar te maken en te werken aan een heilzame verwerking ervan richting een gezamenlijke toekomst.

Eruna
Het binnen de Eritrese gemeenschap bespreekbaar maken van polarisatie, uitsluiting, discriminatie en onrecht, met bijzondere aandacht voor religie, genderoriëntatie en afkomst.

Overzicht van projectsubsidies in 2024

Verbinden

Stichting Hart voor Noord
Raad van Kerken Amersfoort
Wijkgemeente Nieuwe Badkapel
Culture Clash4U
VBG Nehemia Dokkum
Interculturele Gemeentestichting Zwolle
Protestantse Kerk Amsterdam
Museum Catharijneconvent
Platform Vrouwen & Duurzame Vrede
Stichting Opera Armida
Homerun Industries
Stichting RITME
Stichting Ethiek Revolutie
Oecumenische Janskerkgemeente
Laurenspastoraat Rotterdam
Serve the City
Stichting Meredia
Stichting Intuitive Arts Movement
Aflegvereniging Rachel
Stichting Beles Talent Hub
Stichting Serve the City Utrecht
Joseph Wresinski Cultuur Stichting
Luistergroepen
Dialoog Slavernijverleden
Symposium de Leegte omarmen
Faith Fusion: Pinksteren
Rouwt
Interculturele Gemeenschapsvorming
Pride in de Wester
Christendom en slavernij
WoPeC
Bezielende Ontmoetingen
Mogen wij van elkaar
Ritme Boxen
Ethiek Revolutie e-festival
'De verbinding valt even weg'
Symposium Ziel en Zorg
Let Love Rule
750 Schiedam en religie
Stolen Life
De inclusieve kerk
Eruna
Nieuwkomers - Vrijwilligers
Zie de mens

Christelijk geloof actualiseren

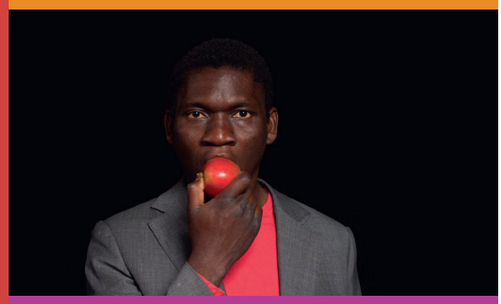
Stichting Christelijke Filosofie
Stichting De Jans
Graceland Festival
Stichting Bijbels museum
Stichting Basis Kans
Stichting Gist
Klooster Nieuw Sion
The Spirit of Amsterdam
Kloosterkerk Den Haag
Stichting Klimaatpsychologie
Ontspannen samenleven
Expositie Levenskunst
Groen Grasland
Uit het paradijs
nGrace'd Gospel Festival
Richting stadsklooster en orde
Herfst Kloosterfestival
Opening The Spirit of Amsterdam
Rouwen & Vieren
Reboot and Rise

Ontmoeting tussen levensbeschouwingen

Stichting Stevenskerk Nijmegen
New Dutch Connections
Wilde Eend Producties
Stichting de Kerkvernieuwers en gemeente Rotterdam
A Gentle God
As I left my fathers House
Schemermens (voorstelling)
Heilige Huisjes Rotterdam 2025


© Marlies Wessels

Let Love Rule
Gedurende twee dagen trouwden zes stellen die normaal niet kunnen trouwen vanwege bijvoorbeeld dakloosheid, armoede, ongedocumenteerde status of andere redenen.



As I left my fathers House
Een aangrijpende theatervoorstelling waarin drie personages, met een christelijke, joodse, en islamitische achtergrond, elk hun eigen verhaal delen.


Bron: De Gelderlander

Reboot and Rise
Twee weekenden voor (jong) volwassenen om hen krachtiger te maken en om te leren gaan met de emoties, zorgen en stress die zij ervaren bij klimaatverandering.


Bezielende Ontmoetingen

The Spirit of Amsterdam verbindt en inspireert

The Spirit of Amsterdam, een driedaags festival in diverse gebedshuizen, liet zien dat verschillende werelden - juist in een tijd van toenemende polarisatie - verrassend goed samengaan. Initiatiefnemer Robert Jan Glas: "Mensen die elkaar normaal niet ontmoeten, ontdekten wat hen verbindt in plaats van verdeelt."

Van stiltewandelingen tot muzikale meditaties, van interreligieuze gesprekken tot artistieke optredens: tijdens The Spirit of Amsterdam in november 2024 werden op 38 locaties in Amsterdam 90 evenementen georganiseerd. Bijna 500 vrijwilligers en 500 muzikanten, theatermakers, spoken word-artiesten en andere kunstenaars werkten mee aan alle bijeenkomsten. Kerken, moskeeën, synagogen en tempels veranderden voor even in een theater, dansvloer, stilteruimte, filmhuis of dinerlocatie. Het festival trok ruim 12.000 bezoekers en overtrof daarmee alle verwachtingen.

Behoefte aan onderlinge verbinding

Stefan Beek, Robert-Jan Glas en San Jonker, de initiatiefnemers van The Spirit of Amsterdam, merkten de groeiende behoefte aan onderlinge verbinding in de hoofdstad. "Steeds meer mensen leven in hun eigen bubbel, waardoor groepen in de samenleving verder uit elkaar groeien", vertelt Robert-Jan Glas. "Recente ontwikkelingen, zoals de gebeurtenissen in het Midden-Oosten, de Verenigde Staten en Oekraïne, maken de noodzaak van extra verbinding en meer begrip nog urgenter." Tegelijkertijd zoeken mensen houvast en nieuwe vormen van samenzijn. "We delen een eeuwenoud verleden waarin we in gebedshuizen samenkomen om te eten, te leren, te vieren, te praten, te offeren en te rouwen. Nu was het moment om weer samen te komen om de solidariteit en de lach in onze stad te herstellen. Maar wel in een nieuw, eigentijds jasje."

Techno-artiesten in de kerk

Om het laagdrempelig en toegankelijk te maken voor een breed publiek, koos de organisatie voor een festival met hedendaagse kunst, cultuur en rituelen. "Kunst en cultuur kunnen barrières doorbreken, het gesprek op







Commissielid Fennand van Dijk: "De openingsceremonie van De Spirit of Amsterdam in de Dominicuskerk was een origineel, hartverwarmend en verbindend. Alles klopte en was van hoog niveau. De juiste performance op het juiste moment."

gang brengen en een platform bieden voor mensen om hun verhalen te delen", zegt Glas.

Artiesten en kunstenaars – wel of niet religieus -, waaronder gevluchte nieuwkomers, daklozen en ongedocumenteerden, werden gekoppeld aan gebedshuizen. Hierdoor ontstonden unieke evenementen waarin kunst, muziek en rituelen elkaar versterkten. Een meditatieconcert door techno-dj's in een kerk trok bijvoorbeeld een jong publiek dat anders nooit binnen was gestapt, en speciale programma's in moskeeën boden bezoekers een laagdrempelige kennismaking met islamitische tradities. "Nieuwkomers deelden verhalen van veerkracht en culturele rijkdom", vertelt Glas. "Enorm inspirerend en verbindend."





Robert-Jan Glas is dankbaar voor de financiële bijdrage van Fonds Kerk en Wereld. "Maar nog belangrijker was het vertrouwen dat we kregen om het festival naar eigen inzicht vorm te geven."

Toekomstplannen

De organisatie heeft grote plannen voor de toekomst. Naast de jaarlijkse editie – de volgende staat gepland van 28 tot en met 30 november 2025 – willen ze door het jaar heen kleinere evenementen organiseren en ook buiten Amsterdam actief te worden. Het doel blijft hetzelfde: een platform bieden voor zingeving, ontmoeting en inspiratie, waarbij iedereen welkom is – ongeacht achtergrond of overtuiging.

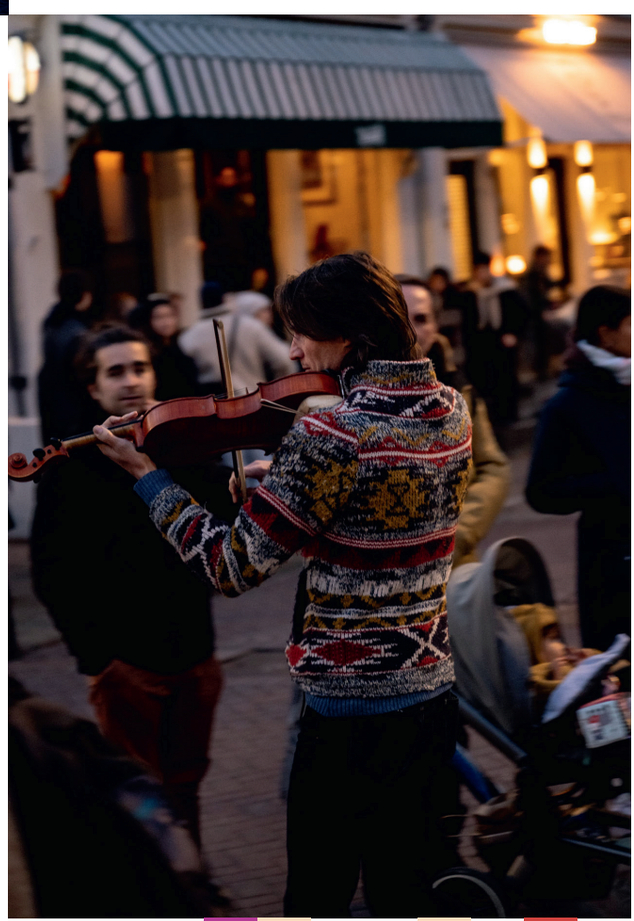
Het succes van de eerste editie bevestigde de behoefte aan een festival dat ruimte biedt voor stilte, reflectie en verbinding. Bezoekers waren enthousiast. "Ik ben nog steeds hyped over hoe groots en tof dit was", zei een deelnemer. "Echt een unieke ervaring. We want more", verwoordde een ander. The Spirit of Amsterdam wil daarom een blijvende inspirerende kracht zijn in de stad. Robert-Jan Glas kijkt uit naar de toekomst: "Wie weet waar dit avontuur ons nog naartoe leidt."

De rol van Fonds Kerk en Wereld

Voor een deel van de financiering klopte The Spirit of Amsterdam aan bij Fonds Kerk en Wereld. Dankzij de subsidie konden de openingsceremonie en de bruiloftenmarathon Let love rule worden gerealiseerd. De opening in de Dominicuskerk verwees naar een traditionele kerkdienst, maar werd ingevuld met diverse stemmen en culturen. "Van ongedocumenteerde jongeren uit Niger tot islamitische sprekers en gospelzangers – het programma weerspiegelde de diversiteit van Amsterdam en de zoektocht naar hoop en verbinding", vertelt Glas. "Kwetsbare Amsterdammers, zoals daklozen, vluchtelingen en mensen met weinig geld, zaten als VIP's op de voorste rijen."

Bijzondere bruiloften

Samen met Serve the City en de protestantse diaconie van Amsterdam werd Let love rule georganiseerd. Tijdens de festivaldagen kregen koppels, die om financiële of juridische redenen niet de mogelijkheid hebben om te trouwen, de kans om hun liefde te bezegelen in een symbolische of formele ceremonie. "Trouwen is één van de meest universele rituelen die we kennen, maar voor veel mensen blijft het een onbereikbare droom," zegt Glas. "Door omstandigheden zoals dakloosheid of financiële beperkingen, kunnen velen hun liefde niet officieel vieren. Let Love Rule wil deze obstakels wegnemen en de koppels in het zonnetje zetten, als een viering van de diversiteit en kracht van liefde in Amsterdam."



‘De verhalen vanuit de LHBTIQA+ gemeenschap zijn nodig voor de kerk’

Een Pride Pelgrimage en een Pride Kerkdienst waren er al langer tijdens de Pride Week in Amsterdam. Er bestaat zelfs een hele tak met activiteiten onder de noemer Religious Pride. Nieuw hierin was het evenement ‘Together: Pride in de Wester’, een religieus festival in de Westerkerk, georganiseerd door de Protestantse Kerk Amsterdam.

De Amsterdamse LHBTIQA+ predikant Wielie Elhorst (55) was hier nauw bij betrokken en blikt er met enthousiasme op terug. “Het was een plek waar iedereen kon verkeren, gelovig en ongelovig. Een plek waar verbinding en ontmoeting centraal stonden.”

Pride in de Wester omvatte onder meer talkshows, het optreden van drag queens, het zingen van inclusieve liederen en een interactieve kunstexpositie. Alles omlijst met muziek van een dj. “Ik probeer voor gelovige LHBTIQA+’ers een plek te creëren waarop ze zich in de brede context van de Pride met elkaar kunnen verbinden”, legt predikant Wielie Elhorst uit. Hij is sinds 2022 als predikant met bijzondere opdracht verbonden aan de Protestantse Kerk Amsterdam. Hij functioneert als vraagbaak voor gelovige LHBTIQA+’ers van wie er in hun leven veel naar de hoofdstad zijn getrokken en hij organiseert allerlei activiteiten voor hen en in de bredere LHBTIQA+ gemeenschap. “Negentien procent van de Amsterdammers identificeert zich als LHBTQIA+. Zo’n groot percentage rechtvaardigt al de aanwezigheid van de kerk.”

Tijd voor iets nieuws

Al jaren verbindt Elhorst als voorzitter van de Religious Pride de regenbooggemeenschap en geloof met elkaar en is hij een bekend gezicht in het organiseren van activiteiten tijdens de Pride Week. Dit jaar vond hij het tijd voor iets nieuws. Voor het organiseren van het evenement Pride in de Wester klopte hij aan bij Fonds Kerk en Wereld. Het project Pride in de Wester kreeg een bijdrage, waardoor de Amsterdamse predikant aan de slag kon.



LHBTQIA+?
LHBTQIA+ staat voor lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender, intersekse. Lange tijd werd de term LHBTI gehanteerd, maar inmiddels zijn ook de q, de i, de a en de + toegevoegd. De letters staan voor queer, intersekse en aseksueel. De + biedt ruimte aan alle andere vormen die er zijn dan heteroseksueel en cisgender (hoe je je voelt en identificeert komt overeen met welk geslacht je hebt bij je geboorte; iemand die geboren is als man, voelt zich ook man).



Wat zijn inclusieve liederen?
Tijdens het evenement Pride in de Wester werden inclusieve liederen gezongen. Liederen die benadrukken dat ieder mens er mag zijn en dat Gods liefde voor iedereen is, los van genderidentiteit of seksuele voorkeur. Zo werd ‘Ja, ik ben het beeld van onze maker’ gezongen (lied 877 uit het Liedboek), het lied ‘Regenboog’ en ‘Ongestraft mag liefde bloeien’ gezongen. Wielie Elhorst: “Dat laatste lied heeft het niet gered tot in het Liedboek, omdat het te expliciet werd bevonden. Maar we zingen het wel, tijdens Pride in de Wester, maar bijvoorbeeld ook bij het Homomonument toen de Nashville-verklaring in het Nederlands uitkwam. Bij inclusieve liederen gaat het erom dat iedereen betrokken wordt. Iedereen maakt tenslotte deel uit van het lichaam van Christus.”

”

Commissielid Corine Sloots:
“Het Pride event in de Westerkerk was een succes. Het sloot goed aan bij de *Religious Pride*-agenda. Het event bracht verschillende generaties aan christelijke mensen en zoekende mensen in hun geloof bij elkaar. Er was zowel ruimte voor de complexiteit van queer en christelijk zijn, alsook om te vieren.”

Elhorst wilde activiteiten met diepgang brengen. Dus bijvoorbeeld meer dan enkel een show met een drag queen. Hij ging vooraf in gesprek met Lady Galore over de tegenwoordige publieke bejegening van draq queens. “En ook: Wat betekent het om drag te zijn, waar is het een uitdrukking van?”, legt Elhorst uit. “In een van de talkshows die we organiseerden ontstond een gesprek tussen mensen binnen en buiten de kerk.” Het was wel even spannend hoe de opkomst bij een religieus festival als dit zou zijn, maar Elhorst is tevreden. “Binnen het geheel van de Pride Week is zo’n festival in een kerk wel echt een exoticum, zo anders dan al het andere dat wordt aangeboden”, vertelt hij. “Maar er kwamen in totaal zo’n 250 mensen, heel uiteenlopend publiek. We begonnen om 15.30 uur en veel mensen bleven hangen tot in de avond.”

‘In Amsterdam willen we laten zien dat geloven en LHBTIQA+ zijn goed samengaan’

Op weg naar inclusie

Voor de Amsterdamse LHBTIQA+ predikant draait het erom mensen met elkaar in contact te brengen. “Er ontstond met iedere bezoeker wel een gesprek over welke goede boodschap iemand heeft voor de wereld”, blikt hij terug. “In Amsterdam willen we laten zien dat geloven en LHBTIQA+ zijn goed samengaan, ook al is ook hier de inclusie nog niet compleet. Je kunt hier nog niet in elke kerk je relatie laten inzegenen, maar we zijn goed op weg.”

Pride in de Wester en de andere activiteiten tijdens de Religious Pride zijn volgens Elhorst zoveel meer dan op zichzelf staande evenementen. Ze dragen in zijn ogen bij aan een veel groter doel. “Als kerk én regenbooggemeenschap willen we antwoord geven op de vraag wat we voor de stad kunnen betekenen. We bieden ruimte voor LHBTIQA+’ers en hebben een boodschap voor hen dat ze welkom zijn, maar zij hebben ook een boodschap. De verhalen van mensen uit deze gemeenschap zijn nodig voor de kerk. Ik hoop dat evenementen als deze laten zien dat kerk en religie geen sta-in-de-weg meer zijn, maar een podium kunnen bieden waarop wordt besproken wat er in de levens van de mensen uit de LHBTIQA+-gemeenschap toe doet. Dat we die waarden kunnen omarmen in plaats van deze gemeenschap buitensluiten.”



De kracht van rituelen bij verlies

Als fotograaf Richard Grol iets moet noemen wat hem bij is gebleven van de reacties op A Gentle God, dan is het dat hij nog meer oog heeft gekregen voor de impact van rouw om een doodgeboren kind. “Dat verhaal, en het besef dat rituelen zo’n belangrijke rol spelen in de verwerking van dit verlies, laat me niet meer los.”



De expositie A Gentle God met Jizo-beelden.

De expositie A Gentle God bestaat uit foto’s van fotograaf Richard Grol, aangevuld met Jizo-beelden uit de collectie van Paul van der Velde (hoogleraar Aziatische religiestudies). De inspiratie voor de expositie is volgens Grol geleidelijk aan gegroeid. “Ik heb door de jaren heen diverse reizen naar Japan gemaakt en merkte dat mijn oog steeds weer getrokken naar kleine beeldjes met kleren aan, die ik op tal van plekken tegenkwam. Bij tempels, op begraafplaatsen, in de natuur. Ik ben me vervolgens steeds meer gaan verdiepen in de vraag: wat zit er achter die beeldjes?”

Grol kwam erachter dat deze beeldjes, van de bij Japanners populaire boeddhistische figuur Jizo Bosatsu, een grote rol spelen in de rouwverwerking van ouders die een jong of ongeboren kindje verloren. Bepaalde beeldjes zijn gekleed met mutsen en slabbetjes en deze gedenken één bepaald kind en vormen een teken van troost voor de ouders. “Ouders verzorgen zo’n beeldje, en die worden in feite hun doodgeboren kindje, vanuit hun overtuiging dat Jizo de beschermer is van de ziel van hun kind.” Grol fotografeerde naast de beeldjes ook de omgeving waar hij de beeldjes vond, en legde zo de verbinding tussen landschap, traditie en troost.

Samen met hoogleraar Paul van der Velde diepte Grol de achtergronden van de beelden verder uit; wat leidde tot een boek over de rol van Jizo, over rouw en herdenken bij doodgeboren kinderen in onze cultuur en over de kracht van rituelen bij verlies. Het leidde uiteindelijk tot de expositie in de Stevenskerk. Daar kregen foto’s en beelden een plek, op een manier waarvan Grol nog altijd onder de indruk is. “Naast foto’s in de kooromgang, waar mensen langs konden lopen, waren er drie portalen gemaakt met foto’s en beelden, afgeschermd door prachtige, transparante gordijnen waar ook weer foto’s op zichtbaar waren. Door die portalen kon je als het ware een reis maken, en had je ook de ruimte om even stil te zitten en te reflecteren.”

Lezingen met impact

Dat A Gentle God een grote impact had, merkte Grol onder meer tijdens de lezingen die rondom de expositie werden georganiseerd. Die lezingen, onder meer met de Leuvense hoogleraar en rouwexpert Manu Keirse, waren niet alleen enorm goed bezocht, maar maakten ook veel emoties los. Veel bezoekers deelden hun verhaal. "Ik heb veel mensen gesproken met een heel persoonlijke ervaring van verlies. En dan moet je je beseffen dat hier jarenlang nauwelijks aandacht voor was in onze cultuur. Ik sprak bijvoorbeeld een moeder waarvan het eerste kind doodgeboren was. Ze heeft daarna nog 4 kinderen gekregen, maar altijd het gevoel gehouden: ik heb vijf kinderen, mijn doodgeboren kindje is er altijd bij gebleven. Dat in 2019 is bepaald dat je een doodgeboren kindje aan mag geven bij de burgerlijke stand betekende enorm veel voor haar. Ze heeft een foto gekocht van een beeldje die haar deed denken aan haar kind. Dat deed veel met me."

Voor Grol vormt het de kern van wat de expositie tot stand heeft gebracht: het besef dat je deze rouw serieus moet nemen, de impact is vaak veel groter dan je denkt. "Het is heel belangrijk om daar door middel van rituelen vorm aan te geven. Welk ritueel dat ook is en vanuit welke levensbeschouwing ook vormgegeven."

Projectbeschrijving

De expositie A Gentle God geeft een beeld van de Japanse Jizo Bosatsu-traditie. In de Stevenskerk in Nijmegen werd aan de hand van foto's en beelden het verhaal verteld van Jizo als een god die steun verleent aan ouders in Japan in het rouwen om en herdenken van hun doodgeboren kinderen. De expositie werd omlijst met een aantal lezingen, waarin rouwrituelen en rouwverwerking centrale thema's waren. A Gentle God was van 17 mei t/m 7 juli te bezichtigen.

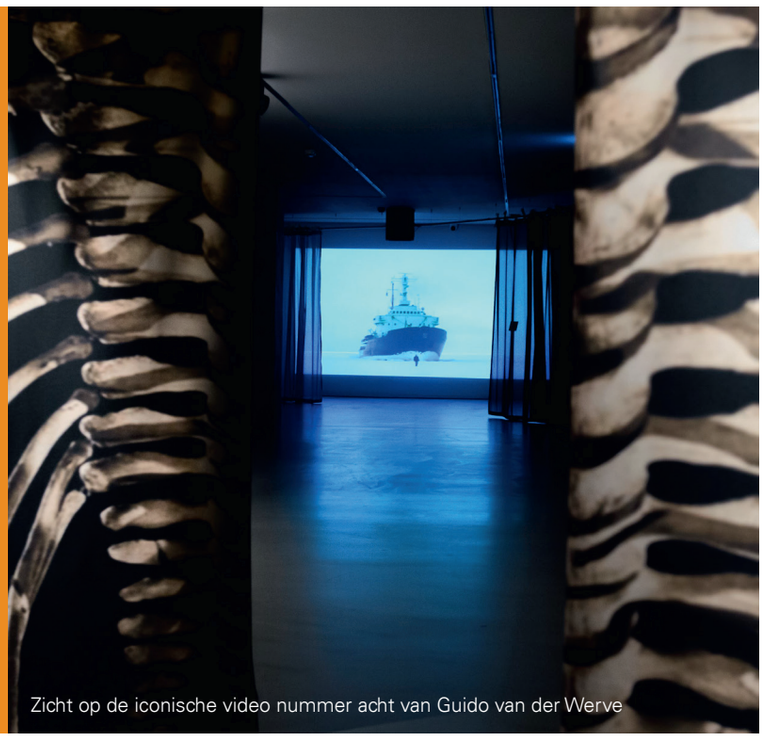
Kritiek op steun Fonds Kerk en Wereld

De financiële steun van Fonds Kerk en Wereld voor de totstandkoming van de expositie A Gentle God leidde vorig jaar tot kritiek, onder meer in het Nederlands Dagblad. Kern van de kritiek was de vraag waarom een 'kerkelijke stichting een tentoonstelling subsidieert waarin een afgod wordt gepromoot'. Als Fonds staan we altijd open voor kritiek, die is onderdeel van regelmatige reflectie en evaluatie die we op het toekenningsproces toepassen. Voor deze toekenning geldt dat we deze nog altijd goed vinden passen bij ons doel om de ontmoeting tussen levensbeschouwingen te stimuleren. In onze reactie in het Nederlands Dagblad hebben we dat zo verwoord: 'Wij heten Kerk én Wereld. Het gaat ons niet om het promoten van een afgod, maar om het gesprek tussen levensbeschouwingen, in dit geval rond het thema rouw.'



Kunst om de weg naar binnen te gaan

Kunst benutten om jezelf beter te leren kennen. Je zou het als dé uitnodiging kunnen zien die onder de tentoonstelling Uit het paradijs ligt. Kunst, mythologie en psychologie gaan daarin hand in hand en verbeelden de reis van de mens.



Zicht op de iconische video nummer acht van Guido van der Werve

Uit het paradijs is opgedeeld in vier fasen, die op een poëtische manier verwijzen naar verhalen uit de Bijbel: 'Uit het paradijs', 'Drie dagen en drie nachten', 'Allen zullen wij veranderd worden' en tenslotte 'Thuiskomst'. De bezoeker volgt een labyrintachtig pad langs hedendaagse, moderne en oude kunst met een link naar Bijbelse symboliek of verhalen. Zo opent de tentoonstelling met foto's van het indrukwekkende werk Spawn van Juul Kraijer. Een video-drieluik, waarin twintig jonge pythons over een vrouwengezicht kronkelen.

Carolien Croon, directeur van het Bijbels Museum, ging regelmatig in de ruimte bij het drieluik zitten. "Dan hoor je van bezoekers de meest uiteenlopende reacties. De één vindt het doodeng, de ander wordt enorm rustig van al dat gekrioel. En stel jezelf dan eens de vraag: waar komt dat vandaan, dat gevoel van ongemak? Wat is dat in mij? Dat is wat we hopen te bereiken met deze tentoonstelling: mensen aan het denken zetten over wat er vanbinnen speelt."

Inspiratiebronnen

Het boek De mens en zijn symbolen van Carl Gustav Jung vormde een belangrijke inspiratiebron voor de tentoonstelling. Het boek, dat 60 jaar geleden verscheen, vond veel weerklank onder kunstenaars. Croon: "Het leek me heel mooi om met dat gedachtegoed bezoekers te inspireren. Ik heb door Jung veel geleerd over mezelf, vanuit het besef dat de buitenwereld iets spiegelt van wat binnen in ons is."
Het thema 'de reis van de mens' is geïnspireerd op het werk van de Amerikaanse mythedeskundige Joseph Campbell, die voortbouwde op het gedachtengoed van Jung. "Hij formuleerde een blauwdruk voor de reis van de held, die in feite ook de reis van de mens is", vertelt Croon. "In de vormgeving van Uit het paradijs is mede daarom bewust gekozen om de bezoeker langs een kronkelig pad te voeren, met wisselend zicht, zoals je soms in het leven beperkt zicht hebt op wat komen gaat." Dat pad voert van de veilige haven (het paradijs), via strijd en loutering naar de voltooiing van de reis, de thuiskomst in de gemeenschap. Onderweg zijn er indrukwekkende werken te zien van Dalí, Guido van der Werve, Sanne Bax en anderen. Een prachtige gravure van Rembrandt van De verloren zoon vormt het afsluitende werk van de tentoonstelling.

'De één vindt het doodeng, de ander wordt enorm rustig van al dat gekrioel'

De weg naar binnen gaan

In de tentoonstellingen van het Bijbels Museum staat zingeving altijd centraal; met als doel mensen uit te nodigen de weg naar binnen te gaan. In de optiek van Croon slaagt Uit het paradijs daarin. "Ik heb vaak rondleidingen gegeven en dan merk je dat de kunstwerken mensen raken, ook al blijft het natuurlijk afhankelijk van de vraag of mensen zich open willen stellen. We hebben wel heel bewust ingezet op het ervaren van beelden en symbolen. Zo daal je in Museum Krona, op weg van fase 1 naar 2, letterlijk af naar de benedenverdieping – de onderwereld, de Hades - en moet je eerst door de bek van een walvis, waarna je in die ruimte onder meer een afbeelding van Jona in de walvis tegen het lijf loopt." Het past in wat Croon ziet als 'het vernieuwende dat deze tentoonstelling brengt': op een Jungiaanse manier naar

de Bijbel leren kijken. “Op de manier van Jung kijken leidt tot het besef dat Bijbelverhalen over ieder van ons gaan. Ze raken allemaal aspecten van onszelf, van ons leven. Dat is voor veel mensen een nieuwe benadering.”

Activiteitenprogramma

Rondom de tentoonstelling worden er inspiratiemiddagen, familie-activiteiten en educatieve activiteiten voor jong en oud georganiseerd. Zo was er een inspiratiemiddag om te ontdekken wat de Bijbelse Jona in de grote vis en de ontvoerde Griekse godin Persephone met elkaar gemeen hebben. “Een prachtige middag, waar ik ook merkte hoe geïnspireerd mensen elkaar ontmoetten rond deze thematiek.” De belangstelling voor deze én andere activiteiten was groot, merkte Croon. “Zingeving, kunst en mythologie zijn onderwerpen die mensen momenteel erg aanspreken. Omdat ze in zichzelf op zoek zijn. Waar gaat het leven over? Kunst vormt daarvoor een hele mooie ingang.”



Bezoekers bekijken de tentoonstelling in Museum Krona

Reizende tentoonstelling

In de tentoonstelling Uit het paradijs, een coproductie van het Bijbels Museum met Museum Krona, staat de reis van de mens centraal, verbeeld in hedendaagse en oude kunst. Bezoekers worden uitgenodigd op een nieuwe manier te kijken naar kunst, Bijbelse symbolen en verhalen en deze te betrekken op hun eigen leven. De tentoonstelling was van oktober 2024 t/m maart 2025 te zien in Museum Krona in Uden, en tot 27 oktober 2025 in Museum Klooster in Ter Apel.

Van eenmalige subsidies naar duurzame partnerschappen

Een nieuwe strategische richting van Fonds Kerk en Wereld



Een deel van de commissie, de administratief medewerker en communicatieadviseur

Fonds Kerk en Wereld zet een nieuwe koers in. We bewegen van het verstrekken van losse subsidies naar duurzame samenwerkingen. Dit betekent meer gerichte ondersteuning, langere trajecten en diepere betrokkenheid bij maatschappelijke en kerkelijke initiatieven.

lees verder ⟶



Cor de Raadt



Hugo Louters

Voorzitter van de commissie Cor de Raadt en commissieleden Fennand van Dijk en Hugo Louter vertellen over deze verschuiving en de uitdagingen die daarbij komen kijken.

Van projectfinanciering naar duurzame impact

We vragen ons steeds vaker af: hoe kunnen we impact geven aan de subsidieverstrekking? We blijven individuele projecten steunen, maar zien steeds meer waarde in langduriger samenwerking met organisaties", legt Cor de Raadt uit. "Bij de tenders (zie pagina 26) zien we bijvoorbeeld dat langdurige betrokkenheid zorgt voor blijvende verandering." Fennand van Dijk vult aan: "We zoeken manieren om projecten niet alleen financieel, maar ook inhoudelijk te ondersteunen. We willen niet alleen geld geven, maar ook helpen nadenken over de opzet en toekomstbestendigheid van initiatieven."

Drie strategische bewegingen

Op drie manieren wordt deze strategische verschuiving naar duurzame samenwerking de komende jaren zichtbaar:

- Verbreding naar partnerschappen: Fonds Kerk en Wereld gaat samenwerken met nieuwe partners, zoals Sofak (zie pagina 23), om doelgroepen te bereiken die eerder buiten beeld bleven.
- Verduurzaming door tenders: De tenders worden doorontwikkeld, met meerjarige financiële ondersteuning en de aanmoediging om zelf oplossingen te zoeken voor de lange termijn.
- Ondersteuning van onderzoek: We breiden onze steun aan onderzoek uit, niet alleen binnen de academische wereld, maar ook op hbo-niveau, om meer praktijkgericht onderzoek te stimuleren.

De Raadt benadrukt het belang van deze onderzoekslijn: "We willen projecten steunen die direct maatschappelijke relevantie hebben. Praktijkgericht onderzoek op hbo's biedt vaak nieuwe perspectieven die verder gaan dan puur academische studies. Hier zien we nog veel onbenutte kansen."

Op dit moment heeft Fonds Kerk en Wereld een goede samenwerking met de Protestantse Theologische Universiteit. Enkele succesvolle voorbeelden zijn het proefschrift over pionieren van Mariska Verburg, het racismeonderzoek van Kirsten van der Ham en onderzoeksproject Grond. Commissielid Fennand Van Dijk legt uit: "We willen dit uitbreiden naar bredere samenwerking, bijvoorbeeld met lectoraten en onderzoeksinstituten. Het is niet langer vanzelfsprekend dat alleen de universiteit onderzoek doet. We moeten zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden, zodat onderzoek niet alleen theoretisch blijft, maar ook direct toepasbaar is in de praktijk."

Positief tegendraads

Een belangrijke kernwaarde van Fonds Kerk en Wereld is de ruimte voor het onconventionele. De Raadt: "Soms steunen we projecten die binnen de kerk kritische vragen oproepen. Wij bewegen ons op het grensvlak van kerk en samenleving en kiezen er bewust voor om ruimte te maken voor ontmoetingen, zelfs op gevoelige of controversiële thema's."



Fennand van Dijk

> Aansluiten bij de commissie om deze vernieuwde strategische richting te vertalen naar de praktijk? Mail naar **kerkenwereld@protestantsekerk.nl** voor meer informatie.

In het najaar van 2024 haalde een van onze projecten (zie pagina 11) de opiniepagina van het Nederlands Dagblad. Hoewel het artikel kritisch was op de subsidietoekenning, leidde de publicatie tot vreugde binnen de commissie, omdat daaruit bleek dat we debat en reflectie stimuleren. "Als een van onze projecten in de krant komt, dan hebben we het goed gedaan", concludeert Van Dijk.

Cor de Raadt: "In een samenleving die steeds meer verhardt, willen wij op een positieve manier tegen de stroom in blijven gaan. We willen juist de ontmoeting en het gesprek aanmoedigen. Dit vraagt soms om het ondersteunen van projecten die buiten de comfortzone van traditionele kerkelijke structuren vallen, maar die wel bijdragen aan een bredere maatschappelijke discussie."

Verschuiving naar partnerschappen

De verschuiving van eenmalige subsidies naar duurzame partnerschappen brengt uitdagingen met zich mee. "We maken het onszelf niet makkelijk," zegt Van Dijk. "Het is eenvoudiger om reactief aanvragen te toetsen. Nu moeten we zelf actief maatschappelijke thema's en ontwikkelingen opzoeken en daar partners bij vinden."

En dat kost tijd, terwijl de commissie op dit moment uit nog geen twee handen vol bestaat en er behoefte is aan uitbreiding en professionalisering. "Het is noodzakelijk om de netwerkfunctie van onze commissie te verbreden. Nu is de ondersteuning nog te vaak afhankelijk van persoonlijke inzet, terwijl we liever als commissie betrokken zijn bij onze partners", aldus Louter. Van Dijk vult aan: "Onze netwerkkracht moet groeien om deze nieuwe aanpak te laten slagen. Dat kan alleen als we meer mensen betrekken en onze expertise verder uitbreiden."

Fonds Kerk en Wereld wil niet alleen financieel betrokken zijn. "Het betekent juist ook intensieve betrokkenheid bij de inhoudelijke kant van projecten", zegt De Raadt. Helaas kent deze vorm van betrokkenheid ook een keerzijde. "Er zijn momenten waarop we met potentiële projectaanvragers om tafel zitten en uiteindelijk tot de conclusie komen dat we hen niet kunnen steunen. Dan moeten we eerlijk aangeven dat een idee niet binnen onze visie past. Dat is een lastige boodschap, vooral als je mensen in de ogen kijkt. Het is veel moeilijker dan simpelweg een afwijzingsbrief sturen."

Kleine subsidies nog steeds mogelijk

We blijven gewoon doorgaan met het steunen van kleinere projecten tot € 15.000. We hebben als commissie oog voor de verschuiving van maatschappelijke vraagstukken waar volwassenen en jongeren mee worden geconfronteerd. De Raadt: "Je zou maar een jongere zijn en opgroepen in deze wereld." Geheel in lijn met de oorsprong van Fonds Kerk en Wereld gaan we ons thematisch meer richten op thema's die op dit moment het meest actueel zijn in de samenleving.

De nieuwe koers van Fonds Kerk en Wereld gaat dus verder dan het verstrekken van geld en schept ruimte voor de commissie om actief mee te denken over innovatie, praktijkonderzoek en duurzame samenwerking.

Onderzoeksprojecten

Als Fonds ondersteunen we niet alleen praktijkgerichte projecten, maar investeren we ook in onderzoeksinitiatieven die bijdragen aan innovatie en reflectie. We zien namelijk een groeiende behoefte aan onderzoek dat aansluit bij maatschappelijke vraagstukken en de veranderende rol van de kerk. Met meer onderzoek hopen we bruggen te slaan tussen wetenschap en praktijk.

In 2024 waren we betrokken bij drie onderzoeken. In dit jaarverslag lichten we de volgende twee uit: project Grond over onze verhouding tot de aarde en een promotieonderzoek over pioniersplekken.



Project Grond: over theologie, duurzame landbouw en maatschappelijke verantwoordelijkheid

Het vijfjarige onderzoeksproject 'Grond' van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) onderzoekt hoe we als christenen en christelijke geloofsgemeenschappen aankijken tegen en omgaan met grond. Het doel? Een antwoord vinden op de vraag hoe we ons op een theologisch verantwoorde manier tot de aarde kunnen verhouden.

Door klimaat- en ecologische verandering staan christenen vandaag de dag niet alleen voor existentiële, maar ook voor geloofsvragen over hoe om te gaan met de schepping. In september 2023 startte de PThU een interdisciplinair onderzoeksproject, dat 'grond' als uitgangspunt neemt voor een antwoord op deze vragen. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met partners als het Sociaal en Cultureel Planbureau en Wageningen University & Research. Prof. dr. Mirella Klomp is projectleider. We vroegen haar naar het hoe en waarom van dit onderzoek.

Waarom zijn jullie gestart met het project Grond?
"De urgentie van klimaatverandering wordt steeds zichtbaarder. Daarom vinden wij het belangrijk om de



theologie daarin te betrekken en deze niet alleen als abstracte kennis te benaderen, maar ook als iets wat invloed heeft op hoe wij ons verhouden tot de aarde. We waren al langer bezig met de vraag of de eco-theologie ons hierin verder kan helpen en onderzochten hoe klimaat- en ecologische problemen eruitzien in Nederland. Eén van de dingen die opviel, is dat de helft van het Nederlandse grondoppervlak wordt gebruikt voor voedselproductie. Dat is bovengemiddeld veel. Hoe kun je daar als theoloog naar kijken? Die vragen vormden de basis voor het Grond-project. Inmiddels zijn we anderhalf jaar bezig en zoeken we antwoorden op vragen als: hoe leg je als gelovige verantwoordelijkheid af aan de Schepper over je omgang met de aarde? En hoe ga je om met concrete grond, zeker als je die als christen beheert?"

Wat is het doel van het onderzoeksproject?

"Het hoofddoel van ons project is het ontwikkelen van een theologische visie op de relatie tussen mens, natuur en grond. De nadruk ligt op het begrijpen van de ethische en spirituele dimensies van hoe we grond gebruiken en bewerken en de bredere implicaties voor de samenleving. We willen geen vooraf ingevulde groene of duurzame agenda uitrollen maar zijn op zoek naar een theologische stem, samen met kerkgemeenschappen, boeren en andere betrokkenen. Samen willen we ontdekken welke theologische inzichten ons helpen om een verantwoorde visie op grond te ontwikkelen en hoe deze visie ons doen en laten kan beïnvloeden. Door experimenten en samenwerking hopen we bijvoorbeeld antwoorden te vinden op de vraag hoe kerken partners kunnen zijn van boeren en hoe geloof en grond opnieuw met elkaar verbonden kunnen worden."

'Als je de Bijbel openslaat, lees je dat deze concrete werkelijkheid er echt toe doet'

Hoe en waarom leggen jullie de connectie tussen geloof, kerk en grond?

"Er zijn veel boeren met een christelijke achtergrond in Nederland. Vaak bezitten of pachten zij landbouwgrond. Ook kerkgemeenschappen zijn vaak grondeigenaar. Sommige gemeenten bezitten veel hectares, andere slechts een klein perceel. Deze gronden worden meestal verpacht aan boeren, een praktijk die teruggaat tot de Middeleeuwen. Deze gronden zijn later deels overgegaan naar lokale Nederlandse Hervormde kerken. Protestantse gemeenten hebben vaak zowel kerkelijke als diaconale gronden, waarbij de diaconie in dat laatste geval de eigenaar is. Daarnaast bezitten gemeenten kerktuinen, parkeerplaatsen, pastorieën en bijbehorende tuinen. Met het Grond-project willen we de zoektocht aangaan naar theologie ten aanzien van grond en een theologische visie vinden die ons verder helpt. We onderzoeken op welke manier grond en geloof met elkaar zijn verbonden. Daarbij kunnen we niet om de boeren heen, zij moeten daarin absoluut betrokken worden, omdat er afstand is ontstaan tussen voedsel en grond. Voedsel legt een hele reis af voordat het op ons bord ligt. Boeren leven heel dicht bij de grond en wat het opbrengt. Een van de deelprojecten in het Grond-project speelt zich af rondom christelijke boeren en hoe geloof op het boerenerf al dan niet een rol speelt."

Waarom is een visie op grond belangrijk voor kerkelijke gemeenschappen?

"Hoe we met grond omgaan, zegt iets over wie wij zijn, wie we willen zijn en hoe God hoopt dat wij leven. Dit noemen we een belichaamde theologie, die handen en voeten krijgt in praktijken van mensen. Een paar voorbeelden: als je als gemeente of diaconie pachtgrond hebt, vind je het dan belangrijk hoe pachters ermee omgaan? We zijn benieuwd of gemeenten en diaconieën daar beleid op maken. En hoe willen kerken dat hun kerkhof eruitziet? Een strak onderhouden begraafplaats vereist vaak bestrijdingsmiddelen, terwijl een natuurbegraafplaats een alternatief kan zijn. Wat zegt dit over onze geloofsvisie op grond? Wat betekent het als we onze doden overgeven aan God door hen in de aarde te leggen?

Bij een eerste verkenning van deze thematiek merkten we dat deze vragen nieuw waren voor veel gemeenten. Het wierp direct al grote vraagtekens op: waarom zou je je met grond bezighouden? Men verstond grond metaforisch, bijna niemand dacht aan concrete grond, die je in je handen kunt houden of aan landbouwgrond waar je langs kunt fietsen. Dat bracht ons erbij dat in het christelijk geloof het geestelijke en materiële nogal uit elkaar zijn geraakt, vooral in het westen is een kloof ontstaan. Maar als je de Bijbel openslaat, lees je dat deze concrete werkelijkheid er echt toe doet. Wijngaarden, dagloners, de heer van de wijngaard, het vrucht dragen, de opbrengst: het wemelt in het boek van God van de verhalen over grond. De aarde en ons gebruik daarvan doen er in Gods optiek dus echt toe. Daarom is een visie op grond belangrijk."

Hoe wordt jullie project gefinancierd?

"We vragen subsidies aan bij fondsen, onder andere bij Fonds Kerk en Wereld. We zijn dankbaar dat we een bijdrage van 50.000 euro voor ons onderzoek hebben ontvangen. Dat bedrag is bestemd voor deelproject twee, dat zich richt op kerken uit verschillende denominaties."

Wat houdt deelproject 2 precies in?

"Dit deelproject zoekt naar de verschillende posities ten aanzien van grond van een aantal kerkelijke gemeenschappen in Nederland, die naar voren komen in de kerkelijke liturgie, dus in gebeden, liederen en preken in vieringen op bid- en dankdag, zondagse vieringen, kerkelijke praktijken van begraven, en in de theologiegeschiedenis. Het doel is om bestaande gemeentetheologieën in kaart te brengen, te bepalen welke waarden en perspectieven een theologisch verantwoorde visie op grond kunnen bevorderen en te ontdekken hoe die in gemeenschappen ingang kan vinden. De focus ligt op het ontdekken van de theologie van de gemeente door de lens van kerkdiensten."

Hoe verloopt het onderzoekstraject?

"Het onderzoekstraject loopt vijf jaar. We zijn gestart in september 2023 en delen de periode op in twee helften. In het eerste halfjaar van 2026 komen we met een rapport over hoe het ervoor staat met grond en geloof in Nederland, en welke theologische visies op grond er in omloop zijn."



Op welk resultaat hopen jullie?

"Het Grond-project is niet alleen gericht op academische kennis, maar ook op maatschappelijke verandering. Wij willen niet alleen inzicht geven in theologische vraagstukken, maar ook praktische handvatten bieden voor gemeenschappen die hun verantwoordelijkheid willen nemen voor het milieu: ook dát is theologie. We hopen dat onze bevindingen zowel in de kerk als daarbuiten bij zullen dragen aan bredere discussies over goede zorg voor de aarde."



‘Vertrouw erop dat God de ruimte vult’

Promotie-onderzoek van Marinka Verburg naar de vorming van geloofsgemeenschappen

Pioniers, pioniersplekken, deelnemers én de kerk hebben baat bij radicale openheid en ruimte voor de inzichten van mensen die voorheen nooit betrokken waren bij een kerk. Die stelling vormt één van de belangrijkste uitkomsten van het promotie-onderzoek van Marinka Verburg naar de vorming van geloofsgemeenschappen.

Het onderzoek van Verburg kwam tot stand in samenspraak met Joep de Hart, voorheen bijzonder hoogleraar op de leerstoel Geloofsvernieuwing van Fonds Kerk en Wereld en de PThU. Dat er een promovendus zou komen onder die leerstoel was heel voor de hand liggend, vertelt Verburg. “Onze gedeelde interesse lag in de gedachte dat het in deze tijd veel minder logisch is dat mensen zich binden aan iets gemeenschappelijks. Dat zie je op allerlei terreinen, niet alleen op het terrein van de kerk. De pioniersbeweging vanuit de PKN is dan juist interessant, omdat gemeenschapsvorming daarin zo centraal staat, ook met mensen die daar intrinsiek minder ervaring mee hebben.”

Verburg koos in haar onderzoek voor een duidelijke, eigen koers. Onder meer door te kiezen voor een etnografische aanpak, wat inhield dat ze zelf binnen twee heel verschillende pioniersplekken minimaal een half jaar meedraaide. “Ik heb me daarbij vooral gericht op de vraag: wat gebeurt er nou precies binnen die plekken? In plaats van bijvoorbeeld de vraag te stellen: wat zijn succesfactoren voor gemeenschapsvorming?” Het zelf deelnemen bleek enorm waardevol in de onderzoeksfase. “Het gaf me niet alleen de mogelijkheid mezelf te spiegelen aan deelnemers, maar ik raakte bijvoorbeeld ook in gesprek met mensen die maar één keer deelnamen aan een activiteit van een pioniersplek. Dan krijg je juist een interessant beeld van de diverse achtergronden die deelnemers kunnen hebben.”

Ooit-kerkelijken en nooit-kerkelijken

Het zette Verburg op het spoor van misschien wel de belangrijkste uitkomst van haar onderzoek: het inzicht dat in de pioniersplekken kerkelijken, ooit-kerkelijken en nooit-kerkelijken samen komen. En dat die mix van achtergronden van deelnemers heel sterk de dynamiek van gemeenschaps-vorming bepaalt. “Voor ooit-kerkelijken is er vaak sprake van herkenning van rituelen, verhalen en soms ook van heimwee naar wat wel ‘nestgeur’ wordt genoemd. Voor nooit-kerkelijken is die herkenning er helemaal niet, en dat wordt vaak binnen de kerk veel te weinig beseft. Dat rituelen, verhalen vanuit de christelijke traditie steeds meer mensen weinig tot niets zeggen. Dat is heel belangrijk om je beseffen bij de ontwikkeling van dit soort initiatieven.”

‘Ongeloof opschorten’

Eén van de vragen die Verburg in haar onderzoek aan de orde

Promovendus Marinka Verburg-Janssen
Bestuurskundige en religiewetenschapper Marinka Verburg-Janssen promoveerde in 2024 aan de PThU op een etnografische studie naar de vorming van nieuwe geloofsgemeenschappen met nooit- en ooit-kerkelijken binnen de pioniers-beweging van de Protestantse Kerk in Nederland. In haar proefschrift Rondom de ruimte van het begin schetst ze onder meer het belang van openheid en ruimte bij de vorming van geloofsgemeenschappen.



stelt is of deze ‘bloedgroepen’ echt in contact kunnen raken en samen nieuwe gemeenschapsvormen kunnen ontwikkelen. Staan kerkelijken en ooit-kerkelijken ervoor open om dat wat voor hen wellicht vanzelfsprekend is, los te laten of te laten transformeren? Durven nooit-kerkelijken hun vooroordelen los te laten? Of, zoals een pionier het in een pioniersplek waar ze veldwerk verrichtte formuleerde: kunnen zij ‘hun ongeloof opschorten’? Openheid en ruimte zijn daarin volgens Verburg cruciaal. “Durf het open te laten, kader het niet te veel in. En als je aanwezig blijft, als een presentieplek voor mensen, kan het zijn dat er gaandeweg steeds meer vastigheid ontstaat. De waarde van een dergelijke plek moet echter ook niet onderschat worden als er weinig vastigheid komt.”

Gezien worden

Op de vraag wat Verburg tijdens haar onderzoek verraste, komt wederom de term ‘openheid’ naar voren. “Bij één van de pioniersplekken waar ik deelnam, kon je je afvragen: fungeert dit nu als een gemeenschap? Maar ondanks die vraag viel het me echt op dat mensen enorm open waren. Ze legden hun hele ziel en zaligheid bloot, hoewel de contacten nog nieuw waren. Bij beide plekken merkte ik dat gezien worden en jezelf kunnen zijn als heel waardevol werd ervaren. Dat was echt een gemeenschappelijke deler, en daarmee ook een andere, belangrijke uitkomst van het onderzoek. Het perspectief dat mensen in beginsel vooral gezien willen worden. Familiariteit, ofwel vertrouwdheid, vormt een belangrijke kernfactor binnen een nieuwe geloofsgemeenschap.”

Vanuit haar onderzoek roept Verburg de kerk op deze nieuwe plekken te blijven faciliteren. “Ik snap heel goed dat dat een uitdaging kan zijn. Juist omdat niet altijd te duiden is of er daadwerkelijk een geloofsgemeenschap ontstaat. Dan kan de vraag zich aandienen: blijven we er geld in steken? Vertrouwen dat God de ruimte en openheid die je laat uiteindelijk vult, dat is de uitdaging.”

Samenwerking Fonds Kerk en Wereld

Verburg is dankbaar dat haar onderzoek met steun van Fonds Kerk en Wereld tot stand kon komen. “Ik heb me in het partnerschap met Fonds Kerk en Wereld gesupport gevoeld, en waardeer ook de brede blik op spiritualiteit die het Fonds Kerk en Wereld heeft. Er is de moed om grensgebieden op te zoeken, met de focus op samen, op verbinden. Dat is enorm waardevol.”



Commissieleden Cor de Raadt en Burret Olde bezochten de promotie van Marinka Verburg-Janssen

Stap richting duurzame partnerschappen

Waar we als Fonds voorheen vooral losse projecten ondersteunden, bouwen we nu aan langdurige samenwerking met organisaties die onze missie delen. Door intensiever samen te werken, vergroten we niet alleen de impact van onze financiering, maar dragen we ook actief bij aan de ontwikkeling van initiatieven op het snijvlak van kerk en samenleving.

Een goed voorbeeld hiervan is onze betrokkenheid bij SOFAK, een alliantie van fondsen die zich richt op het ondersteunen van migrantenkerken en interculturele geloofsgemeenschappen.

Daarnaast verdiepen we onze samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland, waar ons Fonds onderdeel van uitmaakt. Dit partnerschap stelt ons in staat om initiatieven te ondersteunen die bijdragen aan de kerk van de toekomst en een bredere maatschappelijke dialoog.

Partnerschap met SOFAK voor de versterking van migrantenkerken in Nederland

Met ruim een miljoen christenen met een migratieachtergrond en meer dan 1.200 internationale kerken is de impact van migrantenkerken in Nederland groot. Financiële stabiliteit in deze gemeenschappen blijft een uitdaging. Wat kan Fonds Kerk en Wereld daarin betekenen?

Fonds Kerk en Wereld werkt sinds 2024 samen met SOFAK (Stichting Ondersteuningsfonds Allochtone Kerken). Dankzij dit partnerschap bereiken we geloofsgemeenschappen die anders buiten ons blikveld zouden blijven. “De samenwerking stelt ons in staat om missionaire initiatieven van migrantenkerken te ondersteunen die we anders met ons Fonds niet zouden bereiken,” aldus commissielid Fennand van Dijk van Fonds Kerk en Wereld.

Er worden initiatieven ondersteund die dialoog en ontmoeting versterken, zodat de zelfredzaamheid van deze gemeenschappen wordt vergroot. Daar is voorzitter Jurjen ten Brinke van SOFAK blij mee. “We willen kerken niet alleen een duwtje in de rug geven, maar ze ook helpen op eigen benen te staan,” legt hij uit. “Daarom investeren we in trainingen, coaching en advies, zodat gemeenschappen zelf sterker worden.”



Voorzitter Jurjen ten Brinke

Commissielid Andrea van Dijk:
“Wat ik zo mooi vind aan de projecten van migrantenkerken, is dat ‘kerk’ en ‘wereld’ zo natuurlijk samengaan. Ze zijn heel divers, maar allemaal heel actueel en praktijkgericht. De zorg en aandacht voor jongeren en buurtgenoten, die te maken hebben met sociale problemen als armoede en racisme, staan vaak centraal. Door het partnerschap met SOFAK en de samenwerking met stichting Samen Kerk In Nederland leren wij als Fonds Kerk en Wereld meer over welke maatschappelijke thema’s er spelen bij migrantenkerken, en hoe we daar gezamenlijk ondersteuning bij kunnen bieden.”

Graceland bij je thuis: een festival in de woonkamer

Project van de Protestantse Kerk in Nederland

Wat ooit begon als een vierdaags festival, is uitgegroeid tot een beweging die het hele jaar door en verspreid over het hele land, verbinding en verdieping biedt.



Graceland Festival, ontstaan vanuit de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), trekt een diverse groep bezoekers. "Mensen die de traditionele kerk verlieten en zoekers die op zoek zijn naar zingeving, bieden we een plek om meer te leren over het leven, jezelf en God", vertelt Nathan Slingerland, een van de initiatiefnemers. Om deze groep een doorlopend thuis te bieden, is Graceland uitgebreid met een jaarrond programma.

Festivalervaring op de bank

Met Graceland Bij Je Thuis krijgen mensen de kans om in hun eigen omgeving een stukje festival te beleven. "Het idee is simpel: lokale hosts openen hun deuren en nodigen anderen uit, terwijl Graceland zorgt voor muziek, kunst en inspirerende sprekers. Dit concept versterkt de verbinding tussen bezoekers en creëert nieuwe gemeenschappen op een laagdrempelige manier", legt Slingerland uit. "Door het festival naar mensen thuis te brengen, maken we de drempel lager en ontstaat er ruimte voor nieuwe vormen van kerk-zijn."
In 2024 vonden er 18 avonden plaats, met gemiddeld 20-30 deelnemers per avond. Slingerland: "De behoefte aan nieuwe vormen van ontmoeting en verdieping is groot, en we zien Graceland steeds meer uitgroeien tot een plek die mensen het hele jaar door inspireert."



Vliegwiel door samenwerkingen

Graceland Bij Je Thuis sluit aan bij een bredere beweging binnen de PKN, waarin pioniersplekken en nieuwe vormen van kerk-zijn elkaar versterken. Fonds Kerk en Wereld draagt graag bij aan dit vliegwiel, waarbij de kracht van Graceland en lokale geloofsgemeenschappen elkaar ondersteunen.





Hardstyle-dj Sefa gebruikt muziek als brug tussen twee werelden

Sefa Vlaarkamp (24), een van de grootste namen in de hardstylescene, speelt meer dan 200 shows per jaar voor duizenden fans over de hele wereld. Maar achter de opzwepende beats en energieke optredens schuilt een diep persoonlijk verhaal.

Door de muziek van Bach en de Geneefse psalmen ontdekte hij het christelijk geloof, en inmiddels brengt hij zijn passie voor muziek en spiritualiteit samen in de unieke concertreeks The Soul of Sefa in samenwerking met de PKN.

Een onverwachte weg naar geloof

Tijdens de coronacrisis kwam Sefa's drukke leven plotseling tot stilstand. "Ik had alles wat ik wilde – geld, een mooie auto, succes – en toch voelde ik een enorme leegte," vertelt hij. Op een avond bad hij en ervoer Sefa een overweldigend gevoel van liefde en geborgenheid. Dit werd een keerpunt in zijn leven.

> Sefa's muziek brengt niet alleen mensen samen, maar opent ook gesprekken over geloof op een manier die anders misschien niet had plaatsgevonden.

Geïnspireerd door de muziek van Bach en de eeuwenoude psalmen begon hij zich te verdiepen in het christelijk geloof. "Die muziek raakte iets diep van binnen. Het opende een deur naar iets wat ik niet kon verklaren, maar wat ik niet meer kon negeren. Ondanks mijn rationele weerstand werd ik er de volgende ochtend weer mee wakker. En het is nooit meer weggegaan. Dat is dat mysterieuze dat ik ook ervaar in muziek: er komt iets in beweging, er resoneert iets wat je niet kunt vastgrijpen of orkestreren. Anders zou ik alleen maar hits maken en zou iedereen gelovig zijn."

Ontmoeting tussen kerkgangers en hardstylefans

Met nieuwe concerten en een podcastserie over geloof en levensvragen zet Sefa zijn missie voort: mensen door muziek laten kennismaken met het christelijk geloof. In de concertreeks wordt zijn eigen muziek gecombineerd met klassieke kerkelijke muziek, poëzie en gesprekken over geloof. "Het moest iets zijn wat zowel mijn fans als kerkgangers zou aanspreken," legt hij uit. De resultaten overtroffen alle verwachtingen. In de eerste reeks concerten waren kerken volledig uitverkocht, met bezoekers van 25 tot 35 jaar, waarvan het meerendeel normaal gesproken niet in de kerk komt. "Het mooie is dat hardstylefans en kerkgangers elkaar na het concert ontmoeten, bij een kop koffie of een biertje. Twee werelden die elkaar normaal gesproken niet raken, gaan met elkaar in gesprek."



Commissielid Hugo Louter:
"In ieder mens komen wel twee of meer werelden samen, maar The Soul of Sefa geeft verbinding een extra dimensie. Sefa's loopbaan en zijn zingevingsvragen maken hem een identificatiefiguur voor de kerkelijke wereld én voor de liefhebbers van hardstyle. En wie wordt er niet enthousiast van het beeld dat deze twee groepen samen aan de koffie staan na een optreden? De commissie van het Fonds Kerk en Wereld in elk geval wel.



Ondersteuning tenderwinnaars uit 2022 loopt af

KOMunity, Dialogue Matters en de Jacobikerk wonnen een meerjarige subsidie voor hun projecten tijdens de tender in 2022. Die financiële steun loopt nu, na drie jaar, af. Later dit jaar blikken we tijdens een symposium terug op de impact die ze maakten.

Voorzitter Cor de Raadt:
"Het mooie van de tenders is dat het met alle drie de projecten een prachtige reis is geworden. Of het er nu om gaat om via kunst en verhalen in gesprek te komen en aan het werk te gaan met verdieping en wijsheid. Of op de pelgrimages die ViaJacobi met gezamenlijke bezinning, pelgrims-tochten door de stad, nadenken over filosofie heeft weten vorm te geven. Denk ook aan de sportactiviteiten en samenkomsten die KOMunity in het Noorden van het land weten te trealiseren. Het bleken elk voor zich inspirerende trektochten te zijn. En gelukkig denken ze na de periode van finaciering door het Fonds allemaal aan het voortzetten van hun werk."

Expositie van Betekenis: Een reis naar wijsheid en verbinding

Het derde projectjaar van tenderwinnaar Expositie van Betekenis startte in de zomer van 2024 met een bijzonder programma. Door middel van kunst, verhalen en interactieve opdrachten daagde Expositie van Betekenis deelnemers uit om diepgaande thema's te doorvoelen.



De zoektocht naar wijsheid

Initiatiefnemer Agnes van der Sluijs: "Elk jaar komen er thema's naar boven die aansluiten bij de tijdsgeest en de vragen die leven in ons eigen leven." Afgelopen jaar stond het thema 'de wijze vrouw' centraal. "In een tijd waarin zoveel speelt, is er een groeiende behoefte aan diepere wijsheid," legt Van der Sluijs uit. "Wijsheid die verder gaat dan kennis alleen. We zoeken die vaak buiten onszelf, terwijl hij ook in onszelf te vinden is. Ons lichaam weet soms al wat ons hoofd nog niet begrijpt."

Wat mede-initiatiefnemer Saida Franken het meest raakt in de projecten van Expositie van Betekenis, is hoe snel er een diepgaande laag in gesprekken ontstaat. "Binnen een half uur is er vaak al een soort diepgang aanwezig die je doorgaans niet op een verjaardag hebt. Dat vind ik een groot geschenk, omdat je daardoor wezenlijke ontmoetingen hebt."

Leren door ontmoeting

Expositie van Betekenis brengt mensen met verschillende achtergronden samen en nodigt uit tot dialoog. Van der Sluijs en Franken komen zelf uit verschillende contexten, wat hun samenwerking verdiept. "We delen een wereld- en mensvisie, maar onze achtergronden en expertise verschillen. Saida werkt veel in een islamitische context, terwijl ik meer actief ben in een christelijk-humanistische setting. Dat helpt ons om thema's breed toegankelijk te maken."

Dit jaar reisde het zomerprogramma 'Kom tevoorschijn' letterlijk de wereld over in de vorm van een 'vakantiekoffer' gevuld met inspirerende opdrachten. "We begonnen online en daarna gingen deelnemers op vakantie. Uiteindelijk hebben we het fysiek afgesloten met een ontmoetingsdag, waarop iedereen kon delen wat het programma hen had gebracht," vertelt Van der Sluijs.

'Moeilijke ervaringen verrijken, als je ze met wijsheid leert omarmen'





Groei en verdieping

Expositie van Betekenis ontwikkelde in 2024 een nieuw programma. Van der Sluijs vertelt: "We zijn gestart met een train-de-trainer-programma, waarbij mensen onze werkvormen inzetten in hun eigen werk en gemeenschap. Dat zorgt voor een duurzame impact." Een voorbeeld van de impact is hun bezoek aan de lerarenopleiding van de Hogeschool Utrecht, waar studenten werden uitgedaagd om creatiever naar hun toekomstige onderwijspraktijk te kijken. "Voor velen was dit een eye-opener: hoe kun je afwijken van enkel het volgen van een boekje en meer van jezelf in de lespraktijk brengen? Door zelf als deelnemer de impact van deze aanpak te ervaren, zagen ze direct de meerwaarde," zegt Van der Sluijs.

Ook bezochten Van der Sluijs en Franken het MBO Rijnland in Bodegraven. Van der Sluijs: "De studenten hadden aanvankelijk weinig motivatie om deel te nemen." Franken vult aan: "Er was in deze klas een tweedeling ontstaan tussen moslimstudenten en anderen. De opdrachten zorgden voor een andere manier van communicatie, waardoor er ruimte kwam voor ontmoeting en inzichten."

Volgens Franken is dat ook waat het uiteindelijk om draait. "Als je snapt waarom bepaalde patronen in je leven zich herhalen, waarom je steeds in dezelfde valkuilen stapt, dan krijg je een nieuw perspectief. En als je dat inzicht kunt vinden in gesprek met anderen, dan geeft dat zo'n opluchting. Je hoeft het niet alleen te doen. Moeilijke ervaringen kunnen je zelfs verrijken, als je ze met wijsheid leert omarmen."

De uitdaging van bereik

Hoewel de programma's altijd positieve reacties opleveren, blijft het werven van nieuwe deelnemers een uitdaging. "Mensen worden online overspoeld met informatie. Hoe zorg je ervoor dat je hen op het juiste moment bereikt? We zien dat ons netwerk helpt, omdat enthousiaste deelnemers weer anderen meenemen," zegt Van der Sluijs.

Vooruitblik: een duurzame toekomst

Dit jaar loopt de financiële ondersteuning vanuit Fonds Kerk en Wereld af, wat betekent dat het project op zoek moet naar andere vormen van ondersteuning. Van der Sluijs: "We moeten creatief kijken naar nieuwe vormen van samenwerking, bijvoorbeeld met scholen, bedrijven of maatschappelijke fondsen. Het zou mooi zijn als we een duurzame basis kunnen creëren, zodat deze manier van werken niet afhankelijk blijft van tijdelijke subsidies."

Binnenkort start een project in Emmeloord, waarbij op twee zaterdagen bezoekers van de lokale PKN en de moskee samenkomen. "Dat is weer een nieuwe kans om dialoog en verbinding tot stand te brengen," aldus Van der Sluijs.

> Wil je Expositie van Betekenis uitnodigen voor een programma? Ga naar **expositievanbetekenis.nl**.

Commissielid Peter Breure:
"Saida en Agnes zijn in Rhenen aan de slag geweest met een groep vrouwen die deels betrokken was bij de Ontmoetingskerk, deels bekend bij Netwerk voor Nieuwkomers en deels bekend in het netwerk van Buurtgezinnen. Een hele diverse groep vrouwen werkte aan persoonlijke doelen en ontdekten bij elkaar dat er veel overlap is in zaken waar ze tegen aan liepen. Na de cursus bleven ze contact houden. Als pastor in Rhenen is het waardevol om te zien dat op deze manier nieuwkomers en anderen elkaar in een gelijkwaardige setting tegen komen. En zo samen groeien."



De Jacobikerk: een gastvrije plek in hartje Utrecht

Midden in het bruisende Utrecht staat de Jacobikerk, een plek die al eeuwenlang mensen samenbrengt en zijn deuren wagenwijd openzet voor zowel kerkelijke als niet-kerkelijke bezoekers.

Jacobikerk Utrecht

De Jacobikerk wil een gastvrije plek zijn voor iedereen, ongeacht achtergrond of geloofsovertuiging. Met een breed scala aan activiteiten biedt de Jacobikerk onder de naam ViaJacobi een warme omgeving voor iedereen die op zoek is naar verdieping en verstilling.

"Juist in een tijd waarin individualisering en polarisatie toenemen, is het belangrijk dat er plekken zijn waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar in gesprek gaan," zegt Martijn Bac, missionair-diaconaal werker bij de Jacobikerk. "Veel mensen zoeken naar betekenis in hun leven. De Jacobikerk wil een plek zijn waar dat kan."

Angst en hoop

Naast de wekelijkse vespers worden er lezingen en gespreksavonden gehouden, vaak in samenwerking met maatschappelijke en culturele organisaties. Zo wordt er ruimte geboden voor dialoog over actuele thema's en levensvragen. Het afgelopen jaar stonden de thema's 'vrede' en 'hoop' centraal.

In een tijd waarin de wereld wordt geconfronteerd met crises, oorlogen en verdeeldheid, zijn vrede en hoop belangrijker dan ooit. Missionair ouderling Jaap den Hartogh vertelt: "We merken dat mensen verlangen naar een boodschap van hoop. En dan gaat het over hoop voor jezelf, maar ook hoop voor deze wereld en de toekomst. En dat is nodig, omdat er steeds meer angst is onder twintigers. Angst voor de toekomst en waar het heen gaat met de wereld."
Ook diaconale projecten spelen een belangrijke rol. De kerk zet zich actief in voor mensen in kwetsbare posities, zoals

> 'Een boodschap van hoop is nodig, omdat er steeds meer angst is onder twintigers'

dak- en thuislozen. Dit gebeurt onder andere via gezamenlijke maaltijden. "We willen als kerk uit onze bubbel komen en doelgroepen met elkaar verbinden. Zo organiseerden we met

Tenderwinnaar

De impact van ViaJacobi wordt mede mogelijk gemaakt door de steun van Fonds Kerk en Wereld. ViaJacobi won een tender en ontving drie jaar lang financiële ondersteuning. Den Hartogh: "Zonder die steun hadden we het nooit kunnen maken tot waar we nu staan. En het Fonds is niet alleen een subsidieverstrekker, maar is ook echt geïnteresseerd in wat we doen. Het helpt ons om duurzame, betekenisvolle initiatieven te blijven ontwikkelen."

Sint Maarten een 'human library' waarbij studenten vragen konden stellen aan vluchtelingen, ex-gevangenen en ex-verslaafden," vertelt Bac.

Camini: een pelgrimstocht door Utrecht

Een bijzondere activiteit die de Jacobikerk in 2024 voor de tweede keer aanbod, is de Camini, een korte pelgrimstocht door Utrecht en omgeving. Den Hartogh: "Geïnspireerd door de beroemde Camino de Santiago, deden 180 mensen mee aan de Camini. Deelnemers wandelden langs verschillende plekken met een spirituele of historische betekenis. De tocht eindigde met een vesper en een maaltijd in de Jacobikerk."
De Camini sluit aan bij een groeiende behoefte aan rust en bezinning in de hectische maatschappij. "Veel mensen ervaren stress en drukte. De Camini helpt om even stil te staan, na te denken en nieuwe perspectieven te ontdekken." Een deel van de deelnemers is niet gelovig. "De vesper was voor sommige deelnemers iets te christelijk. Maar toch is het mooi om te zien hoe ook zij geraakt worden door deze ervaring."







KOMunity: Driegangen-diner met bijbelverhaal vóór het toetje

KOMunity in Hoogezand organiseert activiteiten die mensen met elkaar verbindt. Zoals sportactiviteiten met inhoudelijk pauzepraatje. Ook is er eens in de maand een gratis driegangendiner, bedoeld voor wie behoefte heeft aan sociaal contact en gezinnen voor wie een warme maaltijd niet vanzelfsprekend is. Vóór het nagerecht komt er een thema uit de Bijbel voorbij.

> Meer weten over alle activiteiten van KOMunity? Ga naar **komunity.nl**.

Subsidie aanvragen?

Doe onze checklist om te zien of jouw project in aanmerking komt. Vervolgens vraag je heel eenvoudig een subsidie aan via ons digitale aanvraagformulier.

Ga naar **kerkenwereld.nl** en doe de check!

KERK EN WERELD

Protestantse Kerk

